

Gender en Populisme

Een ideologische vergelijking tussen Pim Fortuyn en Thierry Baudet

Auteur: R.A.J.M Klerks
S4335937
Begeleider: dr.J. Gijsenbergh
15 maart 2020

“History doesn't repeat itself, but it does rhyme.”
— **Mark Twain**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
Populisme, dunne ideologie of stijl?	4
Onderzoek naar populisme en ideologie	5
Gender en populisme	7
Methode	8
2. Introductie van twee dandy's.....	9
De reis van Pim Fortuyn	9
Seksuele revolutie	10
De jonge intellectueel	11
Spengler	12
Conclusie	13
3. Genderrollen en verhoudingen	14
Het gezin	14
Het patriarchale stelsel	15
Feminisme	16
Transgenders	17
Conclusie	18
4. De seksuele revolutie.....	19
Seksualiteit	19
Homoseksualiteit.....	20
Homonationalisme	21
Conclusie	23
5. Eindconclusie.....	24
6. Bibliografie.....	26
Literatuur	26
Bronnen	27

1. Inleiding

Het Algemeen Dagblad kopte in 2017: “Baudet gaat de klus van Pim Fortuyn afmaken”. In het stuk staat dat aanhangers in hem een nieuwe Fortuyn zien. Ook Matt Herben, coryfee Lijst Pim Fortuyn, zag in Baudet de nieuwe Fortuyn. Qua uitstraling is de link ook snel te leggen; twee excentrieke dandy’s die als buitenstaanders de politiek bestormden. Maar hoe ligt dat ideologisch op het gebied van gender? Fortuyn was openlijk homoseksueel en voorvechter van homorechten. Baudet heeft het imago van een womanizer en laat meer dan eens zijn conservatieve opvattingen over de rol van de vrouw en andere gendergerelateerde zaken doorschemeren. Voordat deze vraag beantwoord kan worden zal er eerst naar de term populisme en de literatuur daarover worden gekeken. Vervolgens worden Fortuyn en Baudet met elkaar vergeleken op gebied van gender.¹

Populisme, dunne ideologie of stijl?

Fortuyn en Baudet worden populistische politici genoemd. Over wat populisme precies is, bestaat veel discussie. De twee belangrijkste richtingen zijn: populisme als een dunne ideologie en populisme als een stijl.

Politicooloog Paul Lucardie van het Montesquieu Instituut vindt dat populisme een dunne ideologie is: “Samenvattend kunnen we populisme dus omschrijven als een dunne ideologie of wereldbeschouwing waarin de kloof tussen volk en elite centraal staat, en waarin het volk als betrekkelijk homogeen wordt gezien. Vaak, maar lang niet altijd, ook als een etnisch of cultureel zuivere eenheid. De elite wordt verdacht van het zelfzuchtig en corrupt najagen van eigen belangen. Om de kloof te dichten en de volkswil te laten zegevieren, pleiten populistten doorgaans voor invoering van referendum en volksinitiatief, of directe verkiezing van bestuurders.” Lucardie maakte een overzichtswerk van alle populistische partijen en leiders vanaf 2000 in Nederland.²

Er zijn ook auteurs die populisme zien als een stijl of retoriek. De Oostenrijkse politicooloog Reinhardt Heinsich definieert populisme als volgt: “Populisme als stijl legt de nadruk op onrust stoken, overdrijving, ingecalculeerde provocaties en een bewuste doorbraak van verschillende politieke en sociaal-culturele taboes.”³

In dit paper zal populisme op basis van de bovenstaande definities en literatuur als een dunne ideologie worden benaderd. Wanneer je populisme een stijl of retoriek noemt, reduceer je het tot slechts een politiek instrument; een trucje om het volk achter je te krijgen.⁴ Maar populisme is meer dan onrust stoken of provoceren. Bepaalde elementen die bij populisme terugkomen, zoals de kloof tussen volk en elite, een homogene bevolking en volkswil, zijn ideologische punten, geen retorische.⁵

¹ Deborah Jongehan, ‘Thierry Baudet gaat de klus van Pim Fortuyn afmaken’, AD (8 maart 2017); Maral Noshad Sharifi, ‘Baudet is de nieuwe Pim, vindt ook Matt Herben’, NRC (8 mei 2017); Stella Bergsma, ‘Grab’em by the Thierry!’, HP DE TIJD (18 maart 2017).

² Paul Lucardie, *Populisten in de polder* (Amersfoort 2012) 10-16

³ Reinhardt Heinsich, *Success in opposition – failure in government: explaining the performance of right-wing populist parties in public office* (2010); Margareth Canovan, ‘Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy’ *Political Studies*, 47 (1999) 2-16; (vertaald door) R. Rammelt, *Populisme als politiek gemeengoed: is populisme gedurende de periode 1989-2012 meer vertegenwoordigd geraakt in de Nederlandse politiek?* (Amsterdam 2013); Reinhardt Heinsich, *Success in opposition – failure in government: explaining the performance of right-wing populist parties in public office* (2010).

⁴ Lucardie, *Populisten in de polder*, 10-16; Rammelt, *Populisme als politiek gemeengoed*; Cas Mudde, *The ideology of the Extreme Right* (Manchester 2000) 166-1678.

⁵ Jasper Muis, ‘Pim Fortuyn. The Evolution of a Media Phenomenon’ (Amsterdam 2011); Kas Kroese, *Populisme en euroscepticisme in Nederland: de relatie tussen populisme en Europese integratie* (Amsterdam 2012);

Bovendien is er een verschil in stijlen tussen populistische politici, bijvoorbeeld het elitaire van Baudet of Fortuyn, tegenover het volksere van Geert Wilders (Partij Voor de Vrijheid) en Jan Marijnissen (Socialistische Partij).⁶

De stijl is vaak wel een verlengde van de ideologie en dit kan moeilijk los van elkaar worden gezien. De populistische ideologie laat weinig ruimte voor nuance. Het willen doorbreken van taboes, overdrijvingen en provocaties passen wat dat betreft bij een ideologie waar verschillen worden benadrukt, die anti elite is en waar de zogenaamde volkswil centraal staat.⁷

Onderzoek naar populisme en ideologie

Op de definities die populisme zien als dunne ideologie, is aan te merken dat de ideologie van populistische partijen vaak meer is dan deze basisdefinities. De onderliggende ideologie kan verschillen. Er is populisme aan de linker- en rechterkant van het politieke spectrum. Ondanks terugkerende zaken, zoals het afzetten tegen een elite en het centraal zetten van het “volk” (of het proletariaat), zijn er verschillende denkbeelden over hoe de samenleving moet worden vormgegeven.

Er zijn met verschillende methodes onderzoeken gedaan naar ideologie en populisme. Bijvoorbeeld door het analyseren van data van onder andere verkiezingsuitslagen. Politicoloog Elisabeth Iversflaten vergeleek rechts-populistische partijen in Europa rond 2002 op basis van verkiezingsuitslagen. Tevens keek ze naar partijprogramma's en welke elementen bijdroegen aan de successen.⁸

Vakgenoot Emmanuelle Reungoat maakte ook een vergelijking op basis van cijfermatige data. Zij vergeleek verkiezingsuitslagen met de mate waarin partijen eurosceptisch waren. Ze keek door middel van data-analyse concreet of populisme een zijeffect van Europese samenwerking was.⁹ Ook dataspecialist Kas Kroese deed data-onderzoek naar populisme. Hij zocht naar een verband tussen eurosceptis en populisme. Kroese kwam tot de conclusie dat populistische partijen vanaf 2002 tot 2010 steeds eurosceptischer zijn geworden.¹⁰ Ook Reungoat en Iversflaten zagen directe verbanden tussen de populariteit van populistische partijen en thema's als eurosceptis en migratie. Hoogleraar Sociaal Empirisch Onderzoek Hajo Boomgaarden kwam in zijn onderzoek tot vergelijkbare resultaten. Hij keek naar verbanden tussen de populariteit van anti-migratiepartijen en het aanbod van nieuws over migratie.¹¹

Politicoloog Iversflaten maakte gebruik van data-analyse om populisme te onderzoeken. Politicologen hebben ook met andere methodes onderzoek gedaan naar populisme. Cas Mudde maakte bijvoorbeeld een vergelijking tussen partijprogramma's en uitspraken van populistische

Emmanuelle Reungoat, 'Anti-EU Parties and the People: An analysis of Populism in French Euromanifestos' *Perspectives on European Politics and society* 11:3 (2010) 292-313.

⁶ Koen Vossen, 'Hoe populistisch zijn Geert Wilders en Rita Verdonk. Verschillen in optreden en discours van twee politici' *Res publica* 4 (2009) 439-465; Meinert Fennema, *Geert Wilders: de tovenaarsleerling* (2010); Saskia van Anen, *Populism and the European Union: the ambiguous case of Pim Fortuyn* (Amsterdam 2018) 35-37. 4-6.

⁷ Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-1678.

⁸ Elisabeth Iversflaten, 'What unites right-wing populists in Western Europe? Re-examining grievance mobilization models in seven successful cases' *Comparative Political Studies* 41:1 (2007) 3-23.

⁹ Reungoat, *Anti-EU Parties and the People*, 292-313.

¹⁰ Kroese, *Populisme en euroscepticisme in Nederland: de relatie tussen populisme en Europese integratie* (Amsterdam 2012)

¹¹ Iversflaten, 'What unites right-wing populists in Western Europe?', 3-23; Reungoat, *Anti-EU Parties and the People*, 292-313; Hajo Boomgaarden, 'explaining the rise of anti-immigrant parties: The role of news media content' *Electoral studies* 26 (2007) 404-417.

partijen in de jaren negentig. Hij merkte op dat in de partijprogramma's een groot verschil zat, wat volgens hem niet voortkwam uit een ideologie, maar uit opportunisme: het aanhaken op wat er speelt in de samenleving. Volgens Mudde zijn de argumenten bij populistten vaak vaag.¹²

Buiten partijprogramma's en uitlatingen in de media zijn boeken -geschreven door politici- een bron van onderzoek. Politicologe Saskia van Anen deed onderzoek naar populisme en de Europese Unie met Pim Fortuyn als casus. Zij gebruikte naast partijprogramma's en uitlatingen in de media ook de boeken van Fortuyn en kwam tot de conclusie dat Fortuyn één van de eerste auteurs was die populistische argumenten tegen de Europese Unie gebruikte. Hij was echter geen tegenstander van de Europese samenwerking. Die zou volgens Fortuyn Nederland op vele vlakken versterken, zolang Nederland haar soevereiniteit beschermde.¹³

Vergelijkingen tussen politici, partijen of ideologieën is een methode die vaak werd gebruikt voor onderzoek. Zo maakte politicologe Merel Landeweerd een vergelijking tussen Pim Fortuyn en Geert Wilders op basis van hun islamstandpunten. Ze kijkt naar frames die beide politici gebruiken. Een frame was een groep van statements die bij elkaar horen. Hiervoor maakte ze gebruik van krantenartikelen en literatuur. Ze kwam tot de conclusie dat er ideologische verschillen waren tussen Fortuyn en Wilders. Beiden gebruikten het narratief dat de Nederlandse cultuur op het punt stond ten onder te gaan aan islamisering. Op het gebied van immigratie was Fortuyn minder radicaal dan Wilders. Fortuyn wilde strengere integratienormen en was niet tegen het principe van een multiculturele samenleving. Wilders wilde daarentegen assimilatie en een culturele eliminatie van de islam.¹⁴

Historicus Daan Jongejan vergeleek Baudet met de Duitse vooroorlogse filosoof Oswald Spengler. Jongejan deed dit op basis van boeken, uitspraken en ander werk van Baudet, die hij vergeleek met het ondergangsvertoog van Spengler. Hoewel beiden negatief waren over de toekomst van de westerse samenleving, zijn er toch verschillen tussen Baudet en Spengler.¹⁵ Een historicus als Jongejan zet de actoren meer in hun tijdsbeeld dan de politicologen. Zijn vergelijking ging tussen twee actoren (Spengler en Baudet) die decennia na elkaar leefden, in plaats van politici die in dezelfde tijd actief waren. Historica Geertje Dekkers schreef een artikel waarin ze Fortuyn ideologisch vergeleek met Nederlandse populistten voor hem. Ze benoemde voornamelijk elementen uit de dunne populistische laag, zoals eenheid van de nationale identiteit, falende elite en verheerlijking van de leider.¹⁶

Een andere historicus schreef over de Europese visie van Pim Fortuyn. Rick Paridon kwam tot de conclusie dat Fortuyn niet tegen Europa was, maar een milde euroscepticus was. Het beeld dat Fortuyn anti EU was, kwam volgens Paridon deels door het zwart/wit-discours dat door tegenstanders van Fortuyn werd neergezet en ook door de PVV, die zich opwierp als opvolger van de LPF en wel een duidelijk anti-Europese signatuur had. Hij zette Fortuyn in een grotere context dan

¹² Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-1678.

¹³ Saskia van Anen, *Populism and the European Union: the ambiguous case of Pim Fortuyn* (Amsterdam 2018)

¹⁴ Merel Landeweerd, *Anti islam debate in perspective: a comparative discours analyses of Pim Fortuyn and Geert Wilders* (Amsterdam 2016) 53-56.

¹⁵ Daan Jongejan, *Intellectuelen en verval: Spenglers ondergangsvertoog, naoorlogse rechtse bewegingen en Thierry Baudet* (Nijmegen 2018) 20-24.

¹⁶ Geertje Dekkers, 'De wortels van Fortuyns gedachtegoed', *Historisch nieuwsblad* (mei 2002).

bijvoorbeeld Van Anen. Paridon vergeleek Fortuyn met populistische politici die voor en na hem zijn geweest. Hij keek hierbij naar partijprogramma's en artikelen over de partijen.¹⁷

Populisme en ideologie zijn dus met verschillende methodes onderzocht. Opvallend is dat auteurs die zich met de ideologie achter het populisme bezighouden, populisme ook als dunne ideologie zien.¹⁸ Ondanks de dunne ideologie zijn er thema's die bij alle rechtspopulisten terugkomen. Dat zijn met name de strijd tegen de elite, migratie en Europese samenwerking.¹⁹ Ook bescherming van de eigen identiteit en cultuur staan vaak centraal bij deze partijen.²⁰ De onderbouwingen achter de standpunten en thema's zijn vaak vaag en niet eenduidig. Verschillende partijen kunnen om culturele, economische of opportunistische redenen hetzelfde standpunt innemen.²¹ Populisme is in wezen een soort kleurplaat waarvan de vormen vaststaan, maar de kleuren kunnen verschillen.

Gender en populisme

Historicus Kevin Beenhouwer keek vanuit een genderperspectief naar de politiek en nam daarin ook populistische politici zoals Fortuyn mee. Over gender en populisme zijn onderzoeken gedaan, maar niet specifiek naar meerdere gendersaspecten bij meerdere politici. Genderhistoricus Stefan Dudink introduceerde, na een onderzoek op basis van literatuur en krantenartikelen, de term homonationalisme, een Nederlands verschijnsel waarbij homoseksualiteit onderdeel is geworden van de Nederlandse identiteit. Pim Fortuyn kan worden gezien als de grondlegger van dit verschijnsel in Nederland, met Wilders als belangrijkste opvolger. Homoseksualiteit wordt dan met name in het debat rond de islam gebruikt, waarbij de islamitische cultuur als homo-onvriendelijk wordt beschouwd en de Nederlandse juist als het tegenovergestelde.²²

In dit onderzoek wordt gekeken vanuit twee populistische politici naar hun visie op gender. De vraag die centraal staat is: *In hoeverre is Baudet de ideologische opvolger van Fortuyn, kijkend naar hun ideeën over gender?* Deze vraag is vooral interessant omdat Baudet er uitspraken over heeft gedaan en het bij Fortuyn een wezenlijk onderdeel was van wie hij was. Beiden hebben veel boeken en columns geschreven buiten het politieke veld. Net als Mudde denk ik dat politici, en zeker populistische politici, opportunisten zijn van wie de mening afhangt van het moment.²³ Hun boeken, columns en andere media-optredens buiten de politiek geven een inkijk in hun denken.

Gender is volgens politicoloog Karen Celis: *“De verhouding tussen mannen en vrouwen in zowel de samenleving als in de politiek.”* Deze definitie van gender is echter te beperkt voor dit onderzoek, omdat het onderzoek zich ook richt op de LGBTH+-gemeenschap. Een bredere definitie komt van cultuurwetenschapster Margot Poels: *“Gender is de wijze waarop er op maatschappelijk en cultureel niveau wordt omgegaan met het biologische sekseverschil.”* Celis deed onderzoek naar gender en

¹⁷ Rick van Paridon, *Volger of Ziener? Een perspectief op de onderbelichte Europese visie van Pim Fortuyn* (Amsterdam 2019) 38-39; Anen, *Populism and the European Union*, 35-37.

¹⁸ Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-1678; Kroese, *Populisme en euroscepticisme in Nederland*; Vossen, 'Hoe populistisch zijn Geert Wilders en Rita Verdonk', 439-465; Lucardie, *Populisten in de polder*, 10-16; Rammelt, *Populisme als politiek gemeengoed*.

¹⁹ Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-1678.

Kroese, *Populisme en euroscepticisme in Nederland*; Landeweerd, *Anti islam debate in perspective*, 53-55; Ivarsflaten, 'What unites right-wing populists in Western Europe?', 3-23.

²⁰ Landeweerd, *Anti islam debate in perspective*, 53-55; Jongejan, *Intellectuelen en verval*, 20-24; Reungoat, 'Anti-EU Parties and the People', 292-313.

²¹ Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-1678; Anen, *Populism and the European Union*, 35-37.

²² Kevin Beenhouwer, *De homoseksualisering van de Nederlandse identiteit* (Leiden 2017); Stephan Dudink, *A queer nodal point: Homosexuality in Dutch debates on Islam and multiculturalism* (Nijmegen 2016)

²³ Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-1678; Landeweerd, *Anti islam debate in perspective*, 53-55.

politiekbeleid in België. Ze kwam tot de conclusie dat er veel factoren zijn die de kansen van vrouwen negatief beïnvloeden, zoals het kiesstelsel, de culturele visie op mannen en vrouwen en partijsystemen. Poels deed onderzoek naar de heteroseksuele matrix aan de hand van de documentaire *Valentijn*. Poels en Celis keken zoals veel andere onderzoekers naast gender ook naar gedrag.²⁴ In dit onderzoek komt gedrag minder aan de orde en ligt de focus vooral op de ideologische standpunten van Fortuyn en Baudet. Hoewel zowel naar gender als populisme veel onderzoek is gedaan, is er naar deze combinatie nog weinig onderzoek verricht.

Gender is een zeer actueel onderwerp: van de inrichting van genderneutrale toiletten tot vraagstukken over de rol van de vrouw in het gezin. In dit onderzoek wordt gekeken naar de genderstandpunten van twee politici en waar die standpunten vandaan komen.²⁵

Methode

Deze scriptie zal de overeenkomsten en verschillen onderzoeken tussen de gender gerelateerde ideeën van Fortuyn en Baudet. Dit gebeurt op basis van kwalitatief brononderzoek. Voor meer context kijken we eerst naar de achtergronden van Fortuyn en Baudet. Daarna worden ze vergeleken op basis van hun ideeën over: de verhouding tussen mannen en vrouwen binnen en buiten het gezin, transseksuelen, seksualiteit, homoseksualiteit en homonationalisme. Vervolgens is er afsluitend de eindconclusie.

Als bronmateriaal is er gebruik gemaakt van boeken, columns, essays en interviews om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van hun gedachtengoed over gender. De bronnen zijn allemaal van buiten het politieke veld om zoveel mogelijk invloed van partijpolitiek en opportunisme buiten te sluiten. Verder is de selectie breed omdat beiden soms tegenstrijdig zijn in hun berichtgeving, meer bronnen geven immers een completer beeld. Een overzicht van de gebruikte bronnen en secundaire literatuur staat in de bibliografie.

Dit onderzoek zit op de grens van gender en politieke geschiedenis. Hoewel gender het punt is waar beiden op vergeleken worden is de inslag van het onderzoek een ideologisch vergelijk. Het is een vergelijk op gebied van het ideologisch aspect gender.

²⁴ Karen Celis, *De macht van het geslacht: Gender, politiek en beleid in België* (Leuven 2006) 13-14; Margot Poels, *Wat ben je nou eigenlijk: een onderzoek naar de heteroseksuele matrix aan de hand van de documentaire Valentijn* (Nijmegen 2016) 4-5.

²⁵ Edwin van der Aa, 'Kritiek Baudet op abortus, euthanasie en werkende vrouwen zorgt voor ophef', AD (20 mei 2019).

2. Introductie van twee dandy's

Pim Fortuyn en Thierry Baudet waren twee opvallende verschijningen in de Nederlandse politiek. Beiden presenteerden zich als buitenstaanders, intellectuelen en waren excentriek in hun doen en laten. Om meer van hun visie op gender te begrijpen, kijken we eerst naar hun eigen ontwikkeling, specifiek gericht op gender-elementen.

De reis van Pim Fortuyn

Pim Fortuyn noemde zijn autobiografie: *Autobiografie van een babyboomer*, de generatie waartoe hij behoorde. De babyboomers groeiden op in een tijd waarin de maatschappij een enorme verandering doormaakte. Het oude door kerken gedomineerde Nederland werd ingeruild voor een seculier land. Het was een tijd van tegenbewegingen en individualisering. Conservatieve partijen waren tegen de emancipatie van vrouwen om verschillende redenen. Het zou niet in overeenstemming zijn met de bijbel, vrouwen zouden het zelf niet willen, vrouwen hadden hun eigen taken en er waren negatieve bijeffecten.²⁶

Pim Fortuyn werd geboren in het naoorlogse Velsen in een traditioneel katholiek gezin. Hij had een vader die voor het geld zorgde en een moeder die het gezin onderhield. Toch was zijn moeder de dominante factor binnen het gezin. Fortuyn had een sterke band met zijn moeder en droeg haar op handen. Als goede katholieken vervulden de Fortuyns hun belangrijkste plicht: het voortbrengen van kinderen en ze katholiek opvoeden. Fortuyns moeder had na de geboorte van Pim genoeg van het krijgen van kinderen, ze werd lid van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH). De NVSH streefde naar een open benadering van seksualiteit. Zijn moeder keerde zich langzaam af van de kerk, zijn vader bleef een trouwe katholiek.²⁷

Zijn opa had een traditioneel beeld van mannelijkheid en vond Fortuyn geen echte vent en moest niets van hem hebben. Ook zijn vader had moeite met zijn excentrieke zoon. De jonge Fortuyn wilde net als zijn mannelijke broer er wel bij horen. Hij was verbaal erg sterk en pestte zijn oudere broer ook uit jaloezie.²⁸

Begin jaren zestig kwam er een grote maatschappelijke verandering op gang. De katholieke zuil, die alle aspecten van het leven van haar leden beheerste, zou gaan afbrokkelen. Fortuyn was als kind een devoot en volgbaar katholiek. Hij voelde zich fijn en veilig in de autoritaire kerk en keek tegen priesters en de paus op. Tijdens zijn middelbare schoolperiode zou de wereld voor Fortuyn groter worden, hij begon zich in te zetten voor maatschappelijke problemen. Vanaf dat moment begon hij ook meer vrijheid te ervaren. Toen in 1965 zijn school gemengd werd, vond Fortuyn dat niks. Fortuyn overwoog na zijn schooltijd om priester te worden. Hij werd uitgekozen, maar omwille van het celibaat, koos hij er niet voor. Fortuyn zag niet in waarom een priester celibatair zou moeten leven. Naar eigen zeggen kon hij zich er ook niet aan houden; hij was verslaafd aan masturberen. Hij vond dat de Nederlandse Katholieke Kerk haar eigen koers moest varen en getrouwde priesters moest

²⁶ Jannelies Pullen, *'Een echt revolutionaire gedachte' Antifeministische sentimenten van politieke partijen tijdens de eerste en tweede feministische golf in Nederland* (Utrecht 2018) 38-48; Pim Fortuyn, *Babyboomers. Autobiografie van een generatie* (Rotterdam 1998) 23-27.

²⁷ Pullen, *'Een echt revolutionaire gedachte'*, 38-48; Ornstein, *De jonge Fortuyn*, 14-36.

²⁸ Fortuyn, *Babyboomers*, 23-27; Ornstein, *De jonge Fortuyn*, 13-36.

toestaan. Fortuyn zou al snel, net als veel generatiegenoten van hem, een seculiere katholiek worden, die teleurgesteld was in het mislukken van de vernieuwingsbeweging binnen de Kerk.²⁹

Seksuele revolutie

Halverwege de jaren zestig kwam de tweede feministische golf in Nederland op gang. Het steeds losser worden van de grip van de kerken op de maatschappij, de introductie van de anticonceptiepil en de groeiende welvaart onder jongeren, waren belangrijke oorzaken van de veranderingen. Midden in die veranderingen verhuisde Fortuyn naar Amsterdam en begon in 1967 aan een studie sociologie aan Vrije Universiteit (VU). Doordat de toegangseisen waren verlaagd en er gunstigere studiebeurzen beschikbaar kwamen, werd hoger onderwijs toegankelijker. In die tijd was er een democratiseringsproces aan de gang op de universiteiten; studenten eisten meer zeggenschap. Eind 1968 werd Fortuyn lid van de studentenbeweging, en speelde een actieve rol binnen de democratiseringsbeweging. Hij was getuige van verschillende bezettingen van de universiteit door studenten. Fortuyn begon een links gedachtegoed aan te hangen. Hij zette zich af tegen het conservatieve katholieke denken van zijn vader, zoals veel van zijn generatiegenoten deden. Daarmee veranderde ook zijn kijk op seksualiteit. Seks voor het huwelijk was niet meer taboe.³⁰

Fortuyn probeerde in Amsterdam lid te worden van de Communistische Partij Nederland (CPN), maar werd geweigerd omdat hij niet in de partij zou passen. Zijn interesse in het communisme bleek ook uit de keuze om marxistisch socioloog te worden. Fortuyn wilde de armen een stem geven en zich afzetten tegen de elite. Later verklaarde hij dat zijn aanmelding bij de CPN vooral werd gemotiveerd doordat homoseksualiteit bij de CPN geen rol speelde. Later werd hij lid van de PvdA.³¹

De seksuele revolutie die onderdeel van de tweede feministische golf was, zorgde voor een radicaal ander beeld van seksualiteit. Zaken die eerst door de kerken werden verboden en ondergronds gebeurden, kwamen nu aan de oppervlakte. Abortus werd legaal, homoseksualiteit, seks voor het huwelijk en andere vormen van seksualiteit werden meer geaccepteerd. Ook de traditionele gezinsstructuren veranderden. Fortuyn kwam in 1970 uit de kast. Het kwam niet eerder bij hem op, het was iets dat plaatsvond in andere milieus dan waar hij in opgroeide. Nadat hij een televisieprogramma had gezien over het leven van homoseksuelen in Amsterdam, had hij zijn eerste echte seksuele ervaring in het Vondelpark. Fortuyn is al snel open tegen zijn ouders over zijn homoseksualiteit. Zijn vader kon het moeilijk accepteren en negeerde Pim een lange tijd. Hij dacht dat het een ziekte was en wel overging. De botsing met zijn vader heeft Fortuyn altijd veel pijn gedaan. De rest van het gezin accepteerde het wel. Net als veel generatiegenoten, was Fortuyn hoger opgeleid dan zijn ouders, dat zorgde ook voor botsingen. Homoseksualiteit werd belangrijk voor Fortuyn. Hij vond het mannenlichaam superieur en aanbad het. Pas na zijn vertrek naar Groningen in 1971, zou Fortuyn openlijk uit de kast komen. Fortuyn werd in Groningen een volwassen man.³²

²⁹ Leo van Snippenburg, 'Jongerenprotest en tweede feministische golf: een sociologische vergelijking' *Sociologische gids* 35:2 (1988) 102-113; Fortuyn, *Babyboomers*, 77-103; Ornstein, *De jonge Fortuyn*, 37-49.

³⁰ Snippenburg, *Jongerenprotest en tweede feministische golf*, 102-113; Ornstein, *De jonge Fortuyn*, 93-124.

³¹ Ornstein, *De jonge Fortuyn*, 93-124.

³² Snippenburg, *Jongerenprotest en tweede feministische golf*, 102-113; Fortuyn, *Babyboomers*, 104-110, 150-156; Ornstein, *De jonge Fortuyn*, 92-123; Fortuyn, *Babyboomers*, 150-156, 189-198.

De veranderingen in de maatschappij vonden ook hun weg in de familie van Fortuyn. Zijn moeder wilde een rijbewijs gaan halen en beschikking krijgen over een eigen bankrekening. Het patriarchale gezag werd net als in de rest van het land in de familie Fortuyn afgebroken.³³

Fortuyn had in de jaren zeventig kortstondige relaties en experimenteerde op seksueel gebied. In 1979 werd Fortuyn lid van een progressieve mannenpraatgroep, die tegenwicht moest bieden aan het radicale feminisme waarin mannen de boeman waren. Er bleken veel gefrustreerde mannen in te zitten die hun gevoelens niet konden uiten en thuis niets te zeggen hadden. Fortuyn had medelijden met hen, want als homo kon hij naar eigen zeggen wel over zijn gevoel praten. In de jaren tachtig had Fortuyn een platonische relatie met een vrouw.³⁴

Eind jaren tachtig stapte Fortuyn over van de PvdA naar de VVD en begon hij met het schrijven van kritische columns. Na jaren van roepen aan de zijlijn, maakte Fortuyn op 20 augustus 2001 bekend de politiek in te willen. In november van dat jaar werd hij gekozen tot lijsttrekker van Leefbaar Rotterdam. Op 6 maart 2002 behaalde hij een grote overwinning bij de gemeenteraadsverkiezingen in Rotterdam. Kort daarna richtte hij zijn eigen partij op: Lijst Pim Fortuyn (LPF). Fortuyn zou de grote overwinning van 26 zetels tijdens de verkiezingen in 2002 nooit meemaken. Negen dagen voor de verkiezingen werd hij op het mediapark in Hilversum vermoord door milieuactivist Volkert van der G.³⁵

Maarten van Rossem verweet Fortuyn een sentimenteel denker te zijn met een hang naar een geromantiseerd verleden. Maar hoewel het verhaal van Fortuyn een persoonlijk verhaal was, paste het binnen het beeld dat andere auteurs zoals Leo van Snippenburg over de seksuele en feministische revolutie schetsten. Wel bleek uit de biografie geschreven door Leonard Ornstein dat Fortuyn zijn eigen rol in het geheel groter maakte dan het was.³⁶

De jonge intellectueel

Toen Fortuyn vermoord werd, was Thierry Baudet negentien jaar oud en studeerde hij geschiedenis en rechten aan de universiteit in Leiden. Hij werd geboren in 1983 en groeide in de jaren negentig op tijdens de derde feministische golf. Tijdens de derde feministische golf kwamen verdere zelfontplooiing, keuzemogelijkheden en discriminerende gebruiken uit andere culturen op de voorgrond te staan. Baudet kwam uit een welgesteld gezin. Zijn ouders scheidden toen hij nog jong was. Hij woonde tot zijn veertiende bij zijn moeder, daarna is hij bij zijn vader gaan wonen. Zijn vader was meer zoals Baudet wilde zijn. Hij ging met zijn vader naar concerten en literaire etentjes. Volgens hem leefde hij in twee halve huizen. Het gezin was niet compleet en dat gaf instabiliteit, onrust en een gevoel van onveiligheid.³⁷

Net als Fortuyn was Baudet tijdens zijn puberjaren een buitenstaander. Hij vond zijn klasgenoten kuddedieren en vaak dom. Hij wilde zich onderscheiden. Vermoedelijk vond Baudet zijn richting op de universiteit, waar hij in aanraking kwam met conservatieve filosofen zoals Roger Scruton en Oswald Spengler. Scruton wilde de conservatieve waarden omtrent het gezin, cultuur en historische ontwikkelingen op de agenda houden van de Britse conservatieve-partij. Baudet zou een master in rechten halen en een bachelor in geschiedenis. In 2007 trad hij als universitair docent en

³³ Fortuyn, *Babyboomers*, 173-188.

³⁴ Ibidem

³⁵ Kraaij, 'Fortuyn voelde goed aan waar politieke reuring was.

³⁶ Maarten van Rossem, 'Het boek vol sprookjes van Fortuyn', *Maarten* 1 (2012); Snippenburg, *Jongerenprotest en tweede feministische golf*, 102-113; Ornstein, *De jonge Fortuyn*.

³⁷ Steffie Kouters, 'Thierry Baudet: 'Achteraf denk ik van meer dingen: had ik liever niet gezegd'', *Volkskrant* (23 december 2017).

promovendus aan bij de Universiteit van Leiden. In 2012 promoveerde hij onder Paul Cliteur met zijn proefschrift: *De Aanval op de Natiestaat*. In het proefschrift zette hij uiteen wat volgens hem Nederland als natiestaat bedreigt.³⁸

In de jaren na zijn promotie sprak Baudet regelmatig op rechtse tot radicaal-rechtse en conservatieve conferenties. Hij ageerde voornamelijk tegen de Europese Unie, andere internationale samenwerkingen en immigratie. Om te zorgen voor een groter bereik van zijn boodschap, richtte hij in 2015 denktank Forum Voor Democratie (FVD) op. Kort hierna vormde hij FVD om tot een politieke partij. Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 haalde zijn partij twee zetels en kwam hij samen met advocaat Theo Hiddema in de Tweede Kamer. Baudet ageert tegen de zogenaamde identiteitspolitiek van de linkse partijen, waarin ook gender een plaats heeft. Dit valt samen met de vierde feministische golf waarin gendergelijkheid een belangrijk element is. In een tijd van polarisatie en een periode waarin veel groepen minderheden hun plaats proberen op te eisen, komt Baudet op voor de witte man. De witte man voelt zich bedreigd in zijn positie, die hij vanaf de jaren zestig langzaam verliest.³⁹

Spengler

Net als veel rechts-conservatieve denkers, heeft Baudet het over een strijd; een strijd van de westerse en/of Nederlandse beschaving om te kunnen overleven. De natiestaat en de cultuur zijn in verval door gevaren als immigratie, cultuurmarxisme en globalisme. Baudet hanteert dan ook een Spengleriaans ondergangsvertoog. Spengler probeerde de metafysische structuur van geschiedenis bloot te leggen. Volgens Spengler hebben beschavingen allemaal een vergelijkbare levensloop. Hij vergeleek die levensloop met een plant: groeien, bloeien en sterven. De fase van het sterven noemde hij de civilisatieperiode. Volgens de redenering van Spengler zitten we momenteel in die laatste fase.⁴⁰

Volgens Baudet zitten we in de laatste fase en dreigt de “westerse” beschaving ten onder te gaan. Volgens Spengler staan in deze fase Caesars op, die zichzelf boven de wet plaatsen. Zij zijn in staat om de macht van het internationale kapitaal te overwinnen. Zij ontstijgen staten, maar met hen sterft een beschaving. De teloorgang van de westerse beschaving en de periode van sterfte begon volgens Spengler bij Napoleon. Door doorgeschoten rationalisme werden religie en eeuwenoude waarden losgelaten en gingen we cultureel achteruit. De mens was in de civilisatieperiode op zoek naar uiterlijkheden en materialisme, dat leidde tot socialisme en liberalisme. Deze stromingen hadden een vooruitgangsgeloof en waren gericht op individualistische motieven, zoals het vergaren van rijkdom.⁴¹

Spengler dacht dat Duitsland zou overwinnen, omdat het als beschaving jonger was dan met name Engeland. Duitsland moest industrialiseren om het marxisme en liberalisme buiten te houden, die hij zag als Engelse producten. Ook was Spengler tegen democratie en het parlementaire systeem, die

³⁸ Jongejan, *Intellectuelen en verval*, 4-10.

³⁹ 'Alles is communautair, zeker sociaaleconomische problemen', *Knack.be* (24 augustus 2014). <https://www.knack.be/nieuws/belgie/alles-is-communautair-zeker-sociaaleconomische-problemen/article-normal-273167.html> (geraadpleegd op 23-12-2019).

⁴⁰ Dimitri Tokmetzis, “Thierry Baudet ontmoette in het geheim een Amerikaanse racist van Alt-right” *De Correspondent* (20 december 2017). <https://decorrespondent.nl/7738/thierry-baudet-ontmoette-in-het-geheim-een-amerikaanse-racist-van-alt-right/376817386-2d11d76b> (geraadpleegd op 28-12-2019); Guus Valk, “Verboden Ideeën trekken hem aan” *NRC* (22 maart 2019); Jongejan, *Intellectuelen en verval: Spenglers ondergangsvertoog, naoorlogse rechtse bewegingen en Thierry Baudet* (Nijmegen 2018) 8, 20-24.

⁴¹ Jongejan, *Intellectuelen en verval: Spenglers ondergangsvertoog*, 9-10.

volgens hem al over hun hoogtepunt heen waren. Partijen vertegenwoordigden alleen deelbelangen. Hij pleitte daarom voor een nieuwe elite die pure machtspolitiek moest beoefenen in het grote Duitse belang.⁴²

Baudet hanteert een gelijksoortige ideologie, met als belangrijkste verschil dat hij zegt dat hij de beschaving kan redden, waar die bij Spengler zeker ten onder zou gaan. Baudet kan de bedreigingen ongedaan maken. De belangrijkste bedreigingen zijn cultuurmarxisme, immigratie, supranationale instellingen en het modernisme. Om de beschaving en de natie te redden moet, net als bij Spengler, alles in dienst van de natie worden gesteld. Het partijkartel, de oude elite, moet vervangen worden door een nieuwe, door Baudet klaargestoomde, elite. De mens moet volgens Baudet dichter bij de natuur gaan leven, moderne technieken bedreigen dat. Baudet heeft een hang naar een geromantiseerd verleden, een tijd waar alles simpeler en beter was.⁴³

Conclusie

Hoewel Fortuyn en Baudet worden gezien als intellectuele excentrieke dandy's, is hun achtergrond anders. Fortuyn stond midden in de revolutie die hem als homoseksueel de vrijheid zou geven om te zijn wie hij was. Baudet groeide op in een tijd waar die vrijheden normaal waren, maar nog werd gestreden voor meer gelijkheid. Fortuyn volgde de weg die veel van zijn generatiegenoten zijn gegaan. Van links-activisme in de jaren zeventig, naar rechtser opvattingen in de jaren negentig. Baudet daarentegen lijkt tijdens of kort na zijn studie al aan de rechterflank te zijn beland. Baudet is een volger van Spengler en heeft een hang naar een geromantiseerd verleden. Ook Fortuyn had een hang naar het verleden, een verleden dat hij zelf had meegemaakt en waar hij een genuanceerder beeld van had. Seksualiteit is voor beiden een belangrijk deel van hun imago, maar hier zit wel een fundamenteel verschil. Baudet draagt een traditioneel beeld van heteroseksualiteit uit, waarin de man dominant moet zijn. Fortuyn droeg juist homoseksualiteit uit. Dit grote verschil tussen deze twee dandy's roept natuurlijk de vraag op hoe het zit met hun ideologisch denken over zaken als seksualiteit en andere genderthema's.⁴⁴

⁴² Ibidem

⁴³ Jongejan, *Intellectuelen en verval: Spenglers ondergangsvertoog*, 21-23.

⁴⁴ Dudink, *A queer nodal point: Homosexuality in Dutch debates on Islam and multiculturalism*; Baudet, "Julien Blanc heeft volkomen gelijk" *The Post Online* (19 november 2014). <https://cult.tpo.nl/2017/03/17/julien-blanc-heeft-volkomen-gelijk/> (geraadpleegd op 20-12-2019).

3. Genderrollen en verhoudingen

De tweede feministische golf zorgde voor veranderingen in het gezin en de samenleving. Vrouwen traden in het publieke leven. Zowel de verhoudingen tussen mannen en vrouwen als hun rollen zouden veranderen. Vandaag de dag is de emancipatie van vrouwen vergevorderd. Daarom is het interessant om te kijken naar de verschillende ideeën van Fortuyn en Baudet over dit onderwerp. We kijken in dit hoofdstuk naar de verhoudingen binnen en buiten het gezin en naar transgenders die tussen de traditionele gender- en sekse-rollen in staan.⁴⁵

Het gezin

Het beeld van het traditionele gezin werd in het verzuilde Nederland breed gedragen. Het was een waardepatroon dat een bindend element vormde in een door verzuiling opgesplitste maatschappij. Door de veranderende economische situatie na de Tweede Wereldoorlog, kwamen er meer banen beschikbaar. De introductie van de anticonceptiepil zorgde voor een dalend kindertal en gaf vrouwen de gelegenheid om te gaan werken. Daardoor kregen ze meer financiële middelen en eisten ze steeds meer hun plek op in het publieke domein. Dit zou het traditionele gezin -waar de vrouw thuis zat en voor het gezin zorgde en de man voor het geld- voorgoed veranderen.⁴⁶

Pim Fortuyn had een traditionele visie op het gezin. Het gezin was voor hem een samenlevingsverband dat als basis moest dienen voor een goede opvoeding voor kinderen. Binnen het gezin moest er een duidelijke structuur en regelmaat zijn. Kinderen houden niet van verandering. Ze zijn gehecht aan hun ouders en de thuissituatie, ze daarvan op jonge leeftijd losmaken, is een slechte zaak. In het gezin zijn het vaders die de wet stellen en moeders die aandacht aan het kind geven. Volgens Fortuyn is dat het basismechanisme voor een zo gezond mogelijke ontwikkeling van het kind. Fortuyn had bezwaren bij het werken van vrouwen en dat kinderen deels werden opgevoed in crèches. Fortuyn zag het gezin, net als zijn eigen gezin, als een matriarchaat, waar vrouwen de scepter zwaaiden. Zijn moeder regelde wat er moest gebeuren in het gezin. In het traditionele gezin was de vader formeel het hoofd maar had op de gang van zaken binnen het gezin aanzienlijk minder invloed. Dit was in zijn eigen gezin ook het geval; zijn vader was actief in publieke functies, maar zijn bijdrage aan het gezin was kleiner. Door de emancipatie en de daarop geënte individualisering, werd de positie van het gezin aangetast. Volgens Fortuyn kwam dit doordat de Nederlandse samenleving de emancipatie op een blinde en ongestuurde manier hebben laten verlopen. Fortuyn zag deze “strijd” in de eerste plaats als een tje tussen vaders en zonen. Net als de strijd die hij met zijn vader voerde. Door het verlies van de vader is ook het generatiemechanisme teloorgegaan dat zorgde voor het overbrengen van normen en waarden van vader op zoon. Het verdwijnen van dat mechanisme was volgens Fortuyn één van de belangrijkste factoren voor de vernietiging van de samenleving. De Nederlandse normen en waarden en daarmee cultuur, kwamen onder druk te staan. De vader als overbrenger van cultuur is ook weer terug te voeren naar de thuissituatie van Fortuyn zelf, waar zijn vader lang vasthield aan de katholieke normen en waarden en die ook doorgaf.⁴⁷

⁴⁵ Celis, *De macht van het geslacht: Gender*, 13-14.

⁴⁶ Vilan van de Loo, *De vrouw beslist: de tweede feministische golf in Nederland* (2005) 60-64, 152-154; Irene Costera Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek: feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* (1996 Amsterdam) 30-41.

⁴⁷ Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 19, 36-37; Pim Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur* (Rotterdam 1997) 72-73; Fortuyn, *Babyboomers. Autobiografie van een generatie*, 23-27.

Thierry Baudet heeft net als Fortuyn een traditionele visie op het gezin. Het modernisme heeft volgens hem het traditionele gezin kapot gemaakt. Net als Fortuyn ziet hij problemen bij werkende moeders. Werkende moeders zorgen ervoor dat partners minder tijd hebben voor elkaar, waardoor er meer scheidingen en gebroken gezinnen ontstaan. Hij kwam zelf uit een gebroken gezin, wat hij als negatief heeft ervaren. Hij treedt niet in detail waarom hij zich onveilig voelde en wat de oorzaken waren van de scheiding van zijn ouders. Mogelijk was dat zijn werkende moeder, aangezien hij werkende vrouwen ziet als oorzaak van het teloorgaan van het traditionele gezin. Volgens Baudet leven we in een maatschappij waar vrouwen worden aangemoedigd om hun traditionele rol om de man te ondersteunen af te wijzen. Vrouwen streven naar gelijkheid en uitwisselbare genderrollen binnen een relatie. Dat is tegennatuurlijk en past volgens Jongejan binnen het ondergangsvertoog waar dicht bij de natuur leven belangrijk is. Vrouwen hebben een natuurlijke voorkeur voor een rol als opvoedster en steun van de man. Ze hebben dan ook meer interesse in “familieachtige zaken”.⁴⁸ Dat wijkt af van Fortuyn die genderrollen in het gezin niet bond aan de sekse. Volgens Baudet zijn die rollen biologisch bepaald, Fortuyn zag ze als iets cultureels bepaald. Volgens Baudet moeten mannen vrouwen domineren, dat zouden vrouwen zelf ook willen. Bewijs daarvoor ziet hij in het nog steeds bestaan van de traditionele genderrollen. Baudet ziet het gezin dan ook als een patriarchaat, waar Fortuyn het juist als matriarchaat zag. Het kapotgaan van het traditionele gezin is volgens Baudet een oorzaak van de demografische neergang van West-Europa. Er worden minder kinderen geboren, terwijl die belangrijk zijn voor de overlevingsstrijd van de beschaving. Het is dan ook de rol van de vrouw om veel kinderen te krijgen. Baudet sluit met deze visie aan bij de conservatieve visie die veel antifeministen in de jaren zestig en zeventig hadden. Fortuyn zette zich juist af tegen diezelfde antifeministen.⁴⁹

Beiden zagen het gezin als bindende factor binnen de samenleving en hechten veel waarde aan de rol van overbrenger van cultuur. Fortuyn koppelde echter de genderrollen van ouders niet aan de biologische rollen. De genderrollen moeten aanwezig zijn, maar wie die op zich neemt, maakt niet uit. Hierdoor is het voor een homoseksueel ook mogelijk om een gezin te vormen. Baudet ziet de genderrollen juist als in beton gegoten. Een ander opvallend verschil met Baudet is dat Fortuyn gericht was op de overleving van de Nederlandse normen en waarden. Baudet trekt het breder en voegt daar een biologisch element aan toe. Bij hem is kinderen krijgen cruciaal. Fortuyn zijn bezwaren waren vooral gericht op de negatieve bijeffecten op het gezin, die van Baudet op de rol van het gezin binnen zijn ondergangsvertoog.⁵⁰

Het patriarchale stelsel

De rollen van man en vrouw in de samenleving hangen sterk samen met de rollen in het gezin en hoe de samenleving daarop is ingericht. Doordat vrouwen zijn gaan werken en meer ruimte kregen om te studeren, zijn ze onafhankelijker geworden en kwamen ze steeds vaker op hogere posities terecht. De tweede feministische golf heeft daarmee de samenleving veranderd. Dit had niet alleen gevolgen

⁴⁸ Sander Schimmelpenninck, *Dit is Quote mei; een glaasje met Thierry Baudet* (14 april 2017) <https://www.quotenet.nl/nieuws/a194892/dit-is-quote-mei-een-glaasje-met-thierry-baudet-video-194892/>. (geraadpleegd op 23-12-2019);

⁴⁹ Pim Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 36-37; Thierry Baudet, ‘Houellebecq’s Unfinished Critique of Liberal Modernity’ *American affairs* 3:2 (2019); McGuire., “Jordan Peterson’s Radical Take on Marriage” *Institute for family studies* 5 (2018); Pullen, ‘Een echt revolutionaire gedachte’, 38-48.

⁵⁰ Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 19, 36-37; Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 72-73; Baudet, ‘Houellebecq’s Unfinished Critique of Liberal Modernity’; Jongejan, *Intellectuelen en verval*, 21-23.

voor de vrouwen, maar ook voor de mannen die hun positie in de maatschappij zagen veranderen. Het patriarchale stelsel werd als het ware afgebroken.⁵¹

Fortuyn zag de positie van de man ook veranderen. Mannen waren zelf de aanjagers van die veranderingen. Het feminisme was volgens Fortuyn een strijd tussen vaders en zonen, daarna kwamen pas de vrouwen. De vaders hadden na de oorlog hard gewerkt om het land op te bouwen en vervulden de belangrijke publieke functies. Maar hun kinderen voelden zich gevangen in de verzuilde, patriarchale structuren, zoals Fortuyn, die zelf een homoseksuele jongen was, gevangen in de katholieke structuur van zijn vader. Mannen beheersten het publieke domein, maar verloren deze positie in de strijd. Volgens Fortuyn zijn op de golven van de emancipatie de autoritaire, patriarchale verhoudingen en het gezag in de samenleving verdwenen, zoals zijn vader het gezag verloor. Dit had verregaande gevolgen: het individualisme nam immorele vormen aan en vernietigde samenlevingsvormen en collectieve organisatievormen. De samenleving beschikte nog ternauwernood over een collectieve set van normen en waarden. Het gezag was volgens Fortuyn daardoor diffuus geworden en werd beoefend door betrekkelijk anonieme netwerken van invloedrijke personen en instanties. De gezagsverhoudingen waren daardoor niet meer duidelijk. Fortuyn was een tegenstander van de verzorgingsstaat, die volgens hem mensen het initiatief ontnam. Hij pleitte ook voor een flexibele arbeidsmarkt.⁵²

Baudet is een voorstander van traditionele verhoudingen tussen man en vrouw. De man hoort dominant te zijn en zich te mengen in het publieke domein, zoals zijn vader dat deed bij concerten en intellectuele etentjes. De bevrijding van de wereld van oude, religieuze structuren met de afbraak van het patriarchale stelsel als gevolg, hebben de wereld niets gebracht en moet worden teruggedraaid om weer een sterke, nationale staat te vormen. Baudet stelt mannelijkheid gelijk aan gezag en cultuur. Net als Fortuyn ziet hij mannen als doorgevers van cultuur en gezag. Een sterk mannelijk gezag zorgt voor een sterke cultuur. Dit past binnen zijn ondergangsvertoog. Daan Jongejan benoemde dat we volgens Baudet door het rationalisme de band met de natuur en het authentieke leven verliezen. Hoewel Jongejan nauwelijks op gendergerelateerde elementen ingaat, valt Baudets visie op mannelijkheid onder het kopje authentiek leven en de band met de natuur. De man hoort de dominante rol te hebben. Dat zit in de natuur van de man als jager. Fortuyn was genuanceerder en vond het vooral belangrijk dat de “mannelijke rol” van doorgever van normen en waarden behouden bleef.⁵³

Feminisme

Fortuyn was ambivalent als het gaat om vrouwenemancipatie. Zo noemde hij de emancipatie van vrouwen, jongeren en arbeiders ook de grootste prestatie van de verzorgingsstaat, wat geheel in lijn was met zijn linkse gedachtengoed in de jaren zeventig. Hij noemde gelijkheid tussen vrouwen en mannen één van de kernwaarden van de Nederlandse samenleving, eentje waaraan niet viel te tornen. Fortuyn zag vrouwen als degenen die in de toekomst de boel bij elkaar zouden houden. Vrouwen zouden door hun lange geschiedenis in het runnen van een gezin beter in staat zijn om emotionele onderstromen in samenlevingsverbanden te zien en daarop kunnen acteren. Toch zag Fortuyn dat er op economisch gebied nog veel werk te verrichten was. Vrouwen kregen nog steeds

⁵¹ Loo, *De vrouw beslist*, 60-64.

⁵² Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38; Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Esther Lammers, ‘Scheidende Fortuyn: Verzorgingsstaat moet hoognodig op de helling’, *Trouw* (1 september 1995)

⁵³ Baudet, ‘*Houellebecq’s Unfinished Critique of Liberalism*’; Jongejan, *Intellectuelen en verval*, 21-23; Jongejan, *Intellectuelen en verval: Spenglers ondergangsvertoog*, 12-23.

minder betaald en het waren nog steeds mannen die voornamelijk de leiding hadden. Dit is erg conflicterend met hoe Fortuyn het gezin zag. De ontwikkelingen na de seksuele revolutie hadden enerzijds geleid tot vernietiging van gezin en cultuur. Anderzijds leidde die tot emancipatie van vrouwen en homoseksuelen. De set normen en waarden die vernietigd werden, bevatten dus elementen die diezelfde samenleving zouden vernietigen. Fortuyn gaf hier geen verklaring voor. Volgens Mudde waren de argumenten van populistten vaak vaag en opportunistisch. In het geval van Fortuyn was het geen opportunisme omdat hij zijn jeugd projecteerde op zijn visie op het gezin en zijn adolescentie op zijn visie op de maatschappij. Volgens Maarten van Rossem was de visie van Fortuyn niet uitgewerkt en onsamenhangend, dat verklaarde de vaagheid.⁵⁴

Thierry Baudet ziet, in tegenstelling tot Fortuyn, de rol van de vrouw in de maatschappij binnen het gezin. Volgens hem ligt dat in de natuur van de vrouw, die minder ambitie en interesse heeft in het maken van carrière. Dit past binnen het idee dat de mens dicht bij de natuur moeten leven, want het zorgende en onderdanige is de natuur van de vrouw. Daarbij brengen werkende vrouwen kinderen voort met een foute set normen en waarden. Vrouwelijkheid speelt ook op een andere manier een rol bij Baudet. Volgens hem is de samenleving vervrouwelijkt, doordat we voor consensus gingen. Volgens Baudet is dat een vrouwelijke waarde. Daardoor ging mannelijkheid in de maatschappij verloren en durven we niets meer te zeggen en geen beslissingen te nemen. Individuele vrijheden moeten daarom worden opgegeven om vrijheid voor de groep te bereiken. Iedereen moet zich in dienst van de natie stellen. Baudet vindt abortus dan ook een slechte zaak: nieuw leven wordt weggehaald ten faveure van de individuele vrijheid. Abortus is problematisch binnen de strijd die de natie zou voeren voor overlevering, aangezien kinderen nodig zijn voor de strijd. Om “verdunding” te voorkomen, moeten er genoeg kinderen worden geboren. Dit past heel erg bij de manier van denken in het verzuilde Nederland, alleen dacht men toen zo binnen een zuil. Kinderen waren nodig voor meer kerkgangers, iedereen stond in dienst van de zuil en de leiding was in handen van mannen. Baudet lijkt een soort verzuild Nederland te willen met één zuil.⁵⁵

Fortuyn en Baudet zien de rollen van mannen en vrouwen in de maatschappij anders. Baudet ziet voor vrouwen geen plaats in het publieke domein, ze horen thuis in het gezin als steun voor de man en voor het krijgen van kinderen. Fortuyn zag wel een rol voor de vrouw in het publieke domein, zelfs een belangrijke rol in het bij elkaar houden van de maatschappij. Baudet ziet vrouwelijke waarden juist als bedreiging voor de maatschappij. Ze staan hier dus haaks op elkaar.

Transgenders

Transgenders zweven als het ware tussen de traditionele genderverdeling in. De emancipatie van transgenders kwam later op gang dan die van vrouwen en homoseksuelen. In 1980 werd het onderwerp transgender bij Sonja Barend voor het eerst op nationale televisie besproken. Pas vanaf eind jaren negentig zouden belangengroepen steeds professioneler worden en in het openbaar treden. Hierdoor brachten zij maatschappelijke discussies op gang, over gender neutrale toiletten en betere wetgeving voor transgenders bijvoorbeeld.⁵⁶

⁵⁴ Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21, 72-73; Fortuyn, *De verweesde samenleving* (Rotterdam 1995) 32-38; Pim Fortuyn, “De eeuw van de vrouw en de homoseksuelen” *Pimfortuyn.com* (10 juni 1996). <https://www.pimfortuyn.com/pim-fortuyn/columns-pim-fortuyn/archief-columns/178-de-eeuw-van-de-vrouw-en-de-homoseksuelen> (geraadpleegd op 24-12-2019); Mudde, *The ideology of the Extreme Right*, 166-167; Rossem, ‘Het boek vol sprookjes van Fortuyn’.

⁵⁵ Schimmelpenninck, *Dit is Quote mei; een glaasje met Thierry*; Henk van den Berge, “Dr. Thierry Baudet: Vlamme protest tegen islam en Europese dwang” *Reformatorisch Dagblad* (7 april 2015).

⁵⁶ Vera Spaans, ‘Waarom de genderneutrale wc zijn intrede deed’, *Parool* (10 maart 2019).

Bij Fortuyn is het moeilijk te zeggen of hij een voor- of tegenstander was van transgenders en hun emancipatie. In de tijd van Fortuyn speelde het vraagstuk rond emancipatie van transgenders nog nauwelijks binnen de samenleving. Het enige dat bij Fortuyn naar boven komt, is dat de traditionele genderrollen bij hem wel nodig waren, maar niet biologisch gebonden waren. Zo dichtte hij homoseksuele mannen de emotionele talenten van vrouwen toe. Over transseksualiteit is er van Fortuyn geen uitspraak te vinden. Dit is vreemd omdat hij uitgebreid aandacht besteedde aan de bevrijding die de seksuele revolutie heeft gebracht, waaronder ook de experimenteerdrang. Transgenders die tussen de traditionele rollen in zweven lijken dan ook geen probleem te vormen voor het ideologisch denken van Fortuyn. Want bij hem waren afwijkende genderrollen in het geheel geen probleem. Alleen in gezinsverband moesten normen en waarden worden doorgegeven, of dat door een man, vrouw of transgender gebeurde maakte niets uit.⁵⁷

Thierry Baudet heeft zich uitgesproken als tegenstander van genderneutraliteit. In tegenstelling tot Fortuyn zijn de genderrollen en biologische rollen gelijk bij hem. Dit laat ook zien dat er geen ruimte is voor transgenders in het gebied tussen man en vrouw. Baudet noemt genderneutraliteit dan ook een gevaar voor het voortbestaan van de natie. Mogelijk omdat mannelijkheid verloren gaat of omdat het tegennatuurlijk is.⁵⁸

Conclusie

Pim Fortuyn was niet rechtlijnig, wat wellicht komt door zijn homoseksualiteit, die niet binnen rechtlijnige hokjes past. Hij zat op twee sporen. Enerzijds hing hij aan het conservatieve geluid over het gezin vanuit zijn katholieke wortels, de normen en waarden die zijn vader doorgaf. Anderzijds waren voor hem de uitkomsten van de seksuele revolutie van belang, die net zo goed een onderdeel waren van de Nederlandse cultuur. De manier waarop Fortuyn deze visies samenbracht, was niet geheel duidelijk. Zijn kritiek richtte zich met name op de bijeffecten van de feministische revolutie.

Baudet vatte, tijdens een interview na de dood van zijn mentor Roger Scruton, zijn filosofie samen als een “ons kwijtgeraakt thuisgevoel”. Door Baudet wordt de maatschappij vergeleken met een huiselijke situatie. Toen zijn ouders scheidden, was hij zijn thuisgevoel kwijt. Dit is een opvallende overeenkomst, hoewel het niet met zekerheid is te zeggen dat hij zijn eigen situatie projecteert op de maatschappij. Hij ziet graag een heldere verdeling tussen mannen- en vrouwenrollen binnen de maatschappij.

Het homo- of gendernationalisme waarvan Fortuyn zich bediende, wordt niet overgenomen door Baudet. Hij ziet de gender-elementen die Fortuyn verenigde met de Nederlandse cultuur eerder als bedreiging ervan.

⁵⁷ Fortuyn, “De eeuw van de vrouw en de homoseksuelen”; Jos Motmans, ‘De intrede van ‘trans’ in genderstudies en sociale bewegingen’ *Centrum voor genderstudies – UGent* 18 (2009) 39-50.

⁵⁸ Tim Engelbart, “Baudet: ‘Links wil posthistorische mens – dat verklaart enthousiasme voor massa-immigratie en genderneutraliteit!’”, *Dagelijkse Standaard* (25 juli 2019).

<https://www.dagelijksestandaard.nl/2019/07/baudet-links-wil-posthistorische-mens-dat-verklaart-enthousiasme-voor-massa-immigratie-en-genderneutraliteit/> (geraadpleegd op 28-12-2019).

4. De seksuele revolutie

Tijdens de seksuele revolutie in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw, veranderde de kijk op seksualiteit in Nederland. Jongeren ontworstelden zich aan het preutse christelijke ideaal van hun ouders en vonden seksuele vrijheid. De introductie van de anticonceptiepil in 1964 bracht dit alles in een stroomversnelling. Seksualiteit kwam los te staan van de voortplanting en daarmee ook los van het huwelijk. Dit maakte andere vormen van seksualiteit mogelijk. De tweede feministische golf speelde een grote rol in de seksuele revolutie en omgekeerd speelde de seksuele revolutie ook een rol in de emancipatie van de vrouw. Ook als voorschot op de emancipatie van homoseksuelen. De christelijke kerken reageerden afkeurend op de seksuele revolutie. In dit hoofdstuk komt seksualiteit als eerste aan bod, gevolgd door homoseksualiteit en als laatste hoe Baudet en Fortuyn gender-elementen inzetten tegen de islam.⁵⁹

Seksualiteit

Bij Fortuyn speelde de seksuele revolutie en de uitkomsten ervan een grote rol in zijn werk. Fortuyn zag de pil als de belangrijkste stap in de seksuele revolutie. Deze maakte seksualiteit los van het huwelijk en het moederschap, waardoor nieuwe vormen van seksualiteit mogelijk werden en uit de taboesfeer kwamen. De pil was een discreet anticonceptiemiddel, dat door de opkomende verzorgingsstaat voor een groot publiek voorhanden kwam. Ook condooms werden makkelijker te verkrijgen. Fortuyn zag via de televisie, een ander middel dat door vooruitgang op grote schaal beschikbaar kwam, hoe de gayscene in Amsterdam eruitzag en wat er mogelijk was voor een jonge homoseksueel als hijzelf.⁶⁰

Technologische vooruitgang maakte de seksuele bevrijding mede mogelijk. Baudet ziet technologische vooruitgang juist als een bedreiging voor het voortbestaan van de natie. Ook ziet hij porno en seksspeeltjes als een bedreiging van de monogame relatie. Geliefden zijn steeds minder in staat om seksualiteit met elkaar te beleven, want de prikkels van porno en speeltjes devalueren de gewone realiteit. De speeltjes geven een intensere beleving, geen gewone vrouw of man kan daar ooit tegenop. Voor Baudet zijn porno en speeltjes een vorm van vreemdgaan. Toch ziet hij wel waarde in porno en speeltjes, maar dan voor vrijgezelle mannen en vrouwen. Baudet hangt er ook een negatief toekomstperspectief aan: als de mens volledig geëmancipeerd en verzadigd zou zijn, kan hij geen betekenisvolle binding met de ander hebben. Jongejan beschreef dat volgens Baudet de moderne technieken van de mens een slaaf maken en ze verder van hun natuur brengen. Seksspeeltjes horen bij de technieken.⁶¹

Fortuyn kwam uit een katholiek milieu waar een taboe rustte op seksualiteit. Seks was voor voortplanting, niet voor plezier. Tijdens de seksuele revolutie werd seksualiteit losgekoppeld van het huwelijk en voortplanting. Voor Fortuyn was de seksuele revolutie de grootste en belangrijkste prestatie van de Nederlandse cultuur en verzorgingsstaat. Baudet is minder positief over die loskoppeling. Hij hangt seksualiteit terug aan de relatie. De relatie is niet meer “heel” als je seksuele exclusiviteit loslaat. Baudet heeft een soort dierlijk beeld van seksualiteit. Binnen een seksuele relatie moet de man dominant zijn en over vrouwen overheersen. Vrouwen zouden timide en emotionele mannen afwijzen en voor echte alfamannen kiezen, omdat die voor beter nageslacht zorgen. Hij ziet seksualiteit als een spel van jager en prooi. Vrouwen zouden een man willen die met veel vrouwen

⁵⁹ Loo, *De vrouw beslist*, 60-64, 152-154; Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 30-41.

⁶⁰ Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38.

⁶¹ Thierry Baudet, *Oikofobie. De angst voor het eigene* (Amsterdam 2013) 222-224; Jongejan, *Intellectuelen en verval*, 21-23.

naar bed is geweest, want dan is hij een goede jager. Mannen willen daarentegen een vrouw die met zo min mogelijk mannen naar bed is geweest, want dan is ze een goede prooi. Baudet denkt dat dit komt doordat er bij de vrouw “iets in gaat”.⁶² Hij heeft het gevoel dat wanneer hij met een vrouw naar bed gaat die meerdere partners heeft gehad, hij ook met die partners in bed ligt. Seksuele losbandigheid is voor mannen dus geen probleem, voor vrouwen wel. Baudet heeft een ideaalbeeld van de maagdelijke vrouw. Dat beeld van de maagdelijke vrouw hoorde ook bij de katholieke kerk uit Fortuyns jeugd. Maria, die een centrale rol inneemt in de katholieke kerk, was het model voor de vrouw: preuts, maagdelijk en zuiver.⁶³

Fortuyn zette zich af tegen zijn conservatieve milieu waar preutsheid belangrijk was en seks voor voortplanting diende. De seksuele losbandigheid was voor hem een bevrijding, mede mogelijk gemaakt door technologische vooruitgang. Baudet sluit juist aan bij de conservatieve visie uit Fortuyns jeugd en zet preutsheid en seks binnen de relatie centraal. Behalve voor mannen, die als jagers losbanding mogen leven.

Homoseksualiteit

De emancipatie van homoseksuelen kwam eind jaren zestig gelijktijdig met de tweede feministische golf op gang. Toch zou de emancipatie van deze groep langer duren dan die van vrouwen. Pim Fortuyn was openlijk homoseksueel en behoorde tot de eerste groep die dat vrij kon zijn. Dat nam dan ook een belangrijke plaats in zijn werk in.⁶⁴

Homoseksualiteit was voor de seksuele revolutie verboden en sociaal onaanvaardbaar. In het strenge christelijke Nederland was homoseksualiteit taboe, het werd hier namelijk gezien als tegennatuurlijk. homoseksuelen werden niet geaccepteerd in de gemeenschap, wat vaak leidde tot sociale isolatie. Dit zou in de loop van de jaren zestig en zeventig veranderen. Fortuyn noemde de afbraak van het patriarchale stelsel ook het einde van een systeem waarin de blanke, heteroseksuele man zijn dominantie had. Er kwam in het publieke domein ruimte voor homoseksuelen en vrouwen, wat de emancipatie van homoseksuelen mogelijk maakte. De introductie van de pil maakte ook voor homoseksuelen een verschil, omdat die seksualiteit uit de taboesfeer haalde en er ruimte kwam voor andersoortige seksualiteit. Toch is er een verschil tussen homoseksualiteit als seksualiteit en als geaccepteerde vorm van een relatie. Seks tussen gelijke geslachten werd eerder geaccepteerd dan openlijke liefdesrelaties. Fortuyn heeft het in zijn studentenjaren verborgen gehouden en leefde in twee werelden.⁶⁵

Pim Fortuyn noemde de emancipatie van homoseksuelen zo goed als voltooid. Individuen werden in het publieke domein niet meer afgerekend op hun geaardheid. Hij noemde dit de grootste mentale en culturele prestatie van de mensheid. Fortuyn noemde het verdwijnen van het patriarchale stelsel eerst als een gevaar voor de samenleving, want er zouden verkeerde normen en waarden worden doorgegeven. Maar homoacceptatie was één van de nieuw geaccepteerde normen die door de val

⁶² Thierry Baudet: 'Bescheidenheid is een walgelijke eigenschap' *Nieuw Revu* (8 juli 2015).

⁶³ Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38; Baudet, *Oikofobie*, 225-230; Frank Waals, "Thierry Baudet: 'Bescheidenheid is een walgelijke eigenschap'"; Baudet, *'Houellebecq's Unfinished Critique of Liberal Modernity'*; Baudet, "Julien Blanc heeft volkomen gelijk".

⁶⁴ Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38.

⁶⁵ Pullen, *'Een echt revolutionaire gedachte'*, 38-48; Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38.

van het oude stelsel mogelijk werden. En voor Fortuyn was het onderdeel van de Nederlandse identiteit.⁶⁶

Gezien de conservatieve visie op genderverhoudingen en seksualiteit zou je verwachten dat Thierry Baudet geen voorstander is van homoseksualiteit. Hoewel hij tegenstander is van de beweging die voor emancipatie van homoseksuelen en vrouwen heeft gezorgd, laat hij zich ambivalent uit over homoseksualiteit zelf. Baudet breekt met de Nederlandse “traditie” van homonationalisme, die door Fortuyn werd gestart en daarna werd voortgezet door onder andere Geert Wilders. Hoewel hij homoseksualiteit niet verenigt met de Nederlandse cultuur en identiteit, spreekt hij zich niet duidelijk uit tegen homoseksualiteit. Maar hij was wel regelmatig gastspreker bij anti-homo-organisaties, zoals Civitas Christiana, Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond en de Poolse Kongres Nowej Prawicy. Hij vindt dat scholen homoseksuele leraren moeten kunnen ontslaan om hun geaardheid wanneer die niet past bij de signatuur van de school. Daarentegen zei hij ook in verschillende interviews niet tegen homoseksualiteit en homoseksuele relaties te zijn. Hij noemde het homohuwelijk zelfs een conservatieve overwinning. Het homohuwelijk zorgt voor meer familiebanden en conservatieven staan juist voor het verbinden van mensen met elkaar. Dit lijkt op de visie van Fortuyn die het gezin zag als een belangrijk samenlevingsverband waar normen en waarden worden doorgegeven en waar de taken niet vast zitten aan het geslacht van de ouders. In een gezin waarin ook voortplanting centraal staat, zoals Baudet het voor ogen heeft, is het opeens minder logisch om voor homoseksualiteit te zijn. Een homoseksueel koppel kan zich immers niet voortplanten. Maar dan komen we ook terug bij het vorige hoofdstuk over gender-rollen, die voor Baudet in beton gegoten zijn. Een man kan dus niet de rol van een vrouw op zich nemen, wat een praktisch probleem is binnen een homoseksuele relatie. Dus ondanks dat hij zich niet openlijk keert tegen homoseksualiteit, is er binnen zijn ideologie geen ruimte voor. Baudet gaat wel strategisch te werk rond dit onderwerp, hij spreekt zich er mogelijk niet tegen uit, omdat het een gevoelig punt is binnen de Nederlandse samenleving dat hem sympathie zou kosten.⁶⁷

Voor Fortuyn was de emancipatie van homoseksuelen belangrijk, gezien zijn eigen geaardheid. Ook was het voor hem iets dat verdedigd moest worden en samenviel met de Nederlandse identiteit. Thierry Baudet ontkoppelt het van de Nederlandse identiteit en laat er ambivalente geluiden over horen. De vraag blijft hoe homoseksualiteit past binnen het ondergangsvertoog van Baudet, waarin voortplanting cruciaal is en genderrollen in beton gegoten zijn. Als homoseksualiteit geen onderdeel is van de Nederlandse cultuur, past het niet binnen het ondergangsvertoog en zou het een bedreiging zijn. Baudet lijkt strategisch om te gaan met zijn geluid over homoseksualiteit.⁶⁸

Homonationalisme

Stephan Dudink introduceerde de term homonationalisme waar homoseksualiteit onderdeel werd gemaakt van de Nederlandse identiteit. Het kon op die manier als argument tegen ongewenste culturen, zoals de islam, worden gebruikt. Dudink noemde alleen homoseksualiteit, maar dat is te

⁶⁶ Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38; Fortuyn, “De eeuw van de vrouw en de homoseksuelen”; Dudink, *A queer nodal point*.

⁶⁷ Waals, “Thierry Baudet: ‘Bescheidenheid is een walgelijke eigenschap’”; Berge, “Dr. Thierry Baudet: Vlammen protest tegen islam en Europese dwang; ‘De EU vrienden van Forum voor Democratie’”, *gaysite.nl* (19 mei 2019). <https://www.gaysite.nl/actueel/2019/05/de-eu-vrienden-van-forum-voor-democratie> (geraadpleegd op 21-12-2019); Tim Engelbart, “D66 kan gerust zijn. Ik sprak Thierry Baudet 10 maanden geleden over het homohuwelijk; honden kwamen niet ter sprake” *Dagelijkse Standaard* (15 januari 2018). <https://www.dagelijksestandaard.nl/2018/01/d66-kan-gerust-zijn-ik-sprak-thierry-baudet-10-maanden-geleden-over-het-homohuwelijk-honden-kwamen-niet-ter-sprake/> (geraadpleegd op 23-12-2019).

⁶⁸); “De EU vrienden van Forum voor Democratie”. Engelbart, “D66 kan gerust zijn.

beperkt. Met hetzelfde mechanisme worden alle verworvenheden van de seksuele- en feministische revoluties verenigd met de Nederlandse cultuur en gebruikt om de Nederlandse cultuur te onderscheiden van andere ongewenste culturen, met name de islam. Dus ook de omgang met vrouwen en de genderrolverdeling. Je kunt wellicht beter spreken van gendernationalisme.⁶⁹

De islam was voor Fortuyn de grootste bedreiging voor Nederland, ook Baudet zet zich af tegen dit geloof. Homoseksualiteit en andere genderelementen speelden een belangrijke rol in de argumentatie tegen de islam. Maar dit roept vragen op rond groepen binnen de Nederlandse samenleving die homofobe en vrouwonvriendelijke standpunten hebben. Waarom worden die wel geaccepteerd? Volgens Fortuyn waren die groepen geen probleem, aangezien de samenleving als geheel homofobe en vrouwonvriendelijke standpunten afwezen. Dit was een vreemd, maar inmiddels breed gedragen standpunt. Merel Landeweerd bied hiervoor een verklaring: populisten gebruikten een frame over de islam. Een frame waarin elementen aan islam werden gehangen. Dat frame werd tegenover eenzelfde soort frame van de Nederlandse samenleving gezet. De islam was dan vrouw onvriendelijk en homofob, de Nederlandse cultuur juist het tegenovergestelde. Dit is een ongenueanceerde manier van het neerzetten van culturen en samenlevingen. Het houdt geen rekening met alle sub-stromingen en groepen binnen een samenleving. Het frame waar je bij hoorde, bepaalde dus aan welke kant van de discussie je stond, niet je opvattingen. Opvallend is wel dat Nederlandse moslims hier dus geen onderdeel zijn van de Nederlandse cultuur.⁷⁰

Volgens Fortuyn kon homoseksualiteit zich niet ontwikkelen binnen de islam. Eerst moest seksualiteit binnen de islam worden losgekoppeld van het huwelijk en voortplanting, zoals tijdens de seksuele revolutie in het westen was gebeurd. Binnen de islam is dat moeilijker, omdat moslims een benepen begrip van heteroseksualiteit zouden hebben. Religie was volgens Fortuyn dus een stelsel dat mannelijk gezag overeind hield. Fortuyn vond het mannelijke gezag als doorgevers van cultuur in de Nederlandse context van groot belang. Binnen de islam zag hij het echter als een bedreiging. De islam stond, volgens Fortuyn, op een punt waar de westerse cultuur zich voor de seksuele revolutie bevond of mogelijk nog verder terug. Ook bij andere genderonderwerpen gebruikte Fortuyn eenzelfde redenering. De kritiek op de islam van Fortuyn kwam in de jaren negentig gelijktijdig met de derde feministische golf. Waarom Fortuyn elementen uit de conservatieve genderverdeling goedkeurde, maar binnen de islam afkeurde, is te verklaren aan de hand van twee standpunten. Ten eerste de strijd tegen het christendom voor seksuele vrijheid was gewonnen, het was volgens Fortuyn nu een onderdeel van de Nederlandse cultuur. En ten tweede was de islam nog niet zo ver en die strijd moest daar nog gevoerd worden. Volgens hem hadden islamitische vrouwen geen recht op seksuele ontplooiing en besliste de man (in de breedste zin) over de seksualiteit van de vrouw. De islamitische man mocht volgens Fortuyn dan weer wel seksueel experimenteren.⁷¹

Ook Baudet ziet de islam als gevaar voor Nederland, maar zijn argumentatie is niet zozeer gendergerelateerd. Net als Fortuyn ziet hij een “clash of civilizations” want de islam is een bedreiging binnen zijn Spengleriaanse ondergangsvertoog. Op het eerste oog zou je denken dat de traditionele visie van de islam overeenkomt met die van Baudet zelf: een traditionele rolverdeling in het gezin en mannen die dominant over vrouwen zijn. Maar eigenlijk is Baudet het voorbeeld van iemand die ondanks zijn opvattingen en door zijn afkomst een plaats heeft in het “Nederlandse” frame. Baudet gebruikt dan ook gendergerelateerde argumenten tegen de islam, zoals het patriarchale stelsel van

⁶⁹ Dudink, *A queer nodal point*.

⁷⁰ Landeweerd, *Anti islam debate in perspective*, 53-56; Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38; Fortuyn, *“De eeuw van de vrouw en de homoseksuelen”*.

⁷¹ Fortuyn, *De islamisering van onze cultuur*, 20-21; Fortuyn, *De verweesde samenleving*, 32-38; Fortuyn, *“De eeuw van de vrouw en de homoseksuelen”*.

de islam en de omgang tussen man en vrouw. Bij Fortuyn is te begrijpen dat hij zich afzet tegen de islam, gezien zijn homoseksualiteit en de angst om zijn vrijheid te verliezen. Bij Baudet is het tegenstrijdig, wellicht door angst voor concurrentie van een andere conservatieve ideologie. In zijn ondergangsvertoog wordt de islam ook als bedreiging gezien, waardoor hij geen bezwaar heeft tegen het gebruik van een hypocriete argumentatie. Reungoat en Iversflaten lieten in hun onderzoeken zien dat migratie en islam punten zijn waar rechtspopulisten goed op scoren, waardoor het ook puur retorisch zou kunnen zijn.⁷²

Conclusie

Seksualiteit nam in het werk en in de uitstraling van zowel Pim Fortuyn als Thierry Baudet een belangrijke plaats in. In de uitstraling zijn de verschillen al merkbaar; de homoseksuele dandy tegenover de dominante heteroseksuele dandy. Technologische vooruitgang was voor Fortuyn belangrijk, die koppelde seksualiteit los van het huwelijk en bracht bevrijding voor Fortuyn. Andersoortige seksualiteit, zoals homoseksualiteit werden hierdoor mogelijk. Baudet ziet hier juist een bedreiging: we zouden slaaf worden van de techniek. En seksualiteit moet juist dicht bij het natuurlijke blijven, met de jagende, dominante man en de preutse onderdanige vrouw. Over homoseksualiteit is Baudet diffuus, al past het niet binnen zijn ideologisch denken. Waar beiden tegenstrijdig in zijn, is de manier waarop ze gender inzetten tegen de islam, zaken die ze zelf goedkeuren, wijzen ze binnen de islam af. Mogelijk komt het doordat ze frames van zowel de islam als de Nederlandse samenleving gebruiken.

⁷²Anton Dommerholt, 'Dr. Thierry Baudet: Vlammen protest tegen islam en Europese dwang', *Reformatisch Dagblad* (7 april 2015); Iversflaten, 'What unites right-wing populists in Western Europe?', 3-23; Reungoat, 'Anti-EU Parties and the People', 292-313.

5. Eindconclusie

Geertje Dekkers maakte een ideologische vergelijking tussen Fortuyn en populisten voor hem. Het stuk was gericht op de dunne populistische laag en miste een diepere laag, die zeker bij Fortuyn relevant was. Juist door te kijken naar de genderelementen in de ideologieën van Fortuyn en Baudet, blijken hun persoonlijke verleden van belang. Het denken over gender staat dicht bij wie Fortuyn was, welke weg hij heeft afgelegd en zijn worstelingen in zijn leven. Gender zijn niet alleen ideologische elementen over hoe je de samenleving ziet en indeelt maar ook hoe je jezelf daarbinnen ziet. Ook bij Baudet is veel persoonlijk naar boven gekomen, maar ook heel sterk zijn hang naar het verleden. Wellicht naar tijden die nooit hebben bestaan.⁷³

Dit onderzoek begon met een definitie van populisme, omdat Fortuyn en Baudet werden gezien als populistische politici. Populisme is een dunne ideologie, waar meer achter schuilt gaat. Het dunne populistische laagje lijkt bij beiden erg op elkaar. Ze presenteren zich als buitenstaanders, definiëren het Nederlandse volk als homogeen, hebben een hang naar vroegere tijden en spreken over de ondergang van de natie of cultuur. Het verschil tussen beiden zit hem met name in de ideologische diepte achter de dunne populistische laag. Fortuyn was moeilijk te vangen in een duidelijke ideologie. Zijn visie op het gebied van gender lijkt vooral gebaseerd te zijn op zijn eigen ervaringen. De strijd die zijn generatie heeft gevoerd en de uitkomsten daarvan waren voor hem heilig. Hij verenigde ze met de Nederlandse identiteit, het homo- of gendernationalisme. Vaak tegenstrijdig benoemde hij elementen uit zijn katholieke jeugd als cruciaal voor de samenleving. Fortuyn was wat dat betreft echt een kind van de tweede feministische golf. Die had hem gevormd en dat was wat hij verdedigde.⁷⁴

Baudet zijn gedachtegoed is minder terug te voeren op zijn eigen leven. Hij is tegenstander van de vierde feministische revolutie en de identiteitspolitiek die daarbij hoort. In zijn ideologie gaat hij zelfs verder terug. Hij wil de laatste drie feministische golven terugdraaien, omdat de uitkomsten daarvan een bedreiging zijn voor de Nederlandse samenleving. Hij lijkt een romantische hang te hebben naar de tijd van voor de ontzuiling, toen alles nog 'goed' was. Waarmee hij wel past in zijn eigen tijd, is zijn gedrevenheid om uitersten op te zoeken binnen een gepolariseerd debat. De polarisatie in de maatschappij geeft Baudet met zijn boodschap een podium. Hij heeft wel een duidelijkere ideologische omlijsting dan Fortuyn. Veel grijpt terug op het ondergangsvertoog van Spengler en andere conservatieve denkers. Toch zijn er zaken terug te voeren op zijn eigen leven, zoals zijn afkeer tegen moderne gezinssituaties en de scheiding van zijn ouders. Baudet is opgegroeid in de maatschappij die Fortuyn mede heeft vormgegeven en zet zich af tegen elementen uit die maatschappij. Baudet breekt dan ook met het gendernationalisme.

Genderelementen spelen, met name binnen de argumentatie tegen de islam, een belangrijke rol. Fortuyn deed dit meer dan Baudet. Opvallend is dat beiden bepaalde zaken binnen de islam veroordeelden, die zij binnen hun eigen ideologie niet afwezen. Dit was een voorbeeld van wat Mudde "vage argumentatie" noemde. Landeweerd gaf er een mogelijke verklaring voor: Dat populistten gebruik maakten van frames: Het frame van de verlichte Nederlandse cultuur tegenover die van de intolerante en achterlopende islamitische. Die frames zijn, zoals Mudde en van Rossem zeiden, slecht of vaag onderbouwd en niet diepgaand uitgewerkt.⁷⁵

Op de uitspraak van Matt Herben over dat Baudet de opvolger van Fortuyn is, is op het gebied van gender veel aan te merken. Er zijn zeker overeenkomsten tussen beiden: ze zetten genderelementen

⁷³ Dekkers, *'De wortels van Fortuyns gedachtegoed'*.

⁷⁴ Lucardie, *Populisten in de polder*, 10-16

⁷⁵ Landeweerd, *Anti islam debate in perspective*, 53-56; Jongejan, *Intellectuelen en verval*, 30-31.

in tegen de islam, beiden zagen negatieve gevolgen in de veranderende gezinssituaties, die gekomen zijn doordat vrouwen zijn gaan werken en beiden associeerden macht en het doorgeven van cultuur met mannelijkheid. Ook spraken beiden van een strijd, een strijd die gevoerd moest worden om de Nederlandse cultuur te redden. Echter waren de doelen in die strijd fundamenteel verschillend. Fortuyn voerde een strijd met name tegen de islam voor behoud van de vrijheden die de seksuele revolutie Nederland had gebracht. Ondanks dat hij soms diffuus was over de gevolgen van die vrijheden, viel er voor hem niet aan te tornen. Voor Fortuyn was het persoonlijk, omdat hij als openlijk homoseksueel de vrijheid had om te zijn wie hij was.⁷⁶

Baudet voert ook een strijd, maar niet voor behoud van de uitkomsten van de seksuele revolutie. Hij wil de uitkomsten ervan terugdraaien. Hij breekt dan ook met het gendernationalisme en maakt de uitkomsten van de seksuele revolutie los van de Nederlandse identiteit. Zo ziet hij ze als gevaar. Baudet wil terug naar de tijd van voor de seksuele revolutie, waar biologische- en gender-rollen nog gelijk waren. Waar het traditionele kerkelijke gezin, waar veel kinderen werden geboren, de norm was. De kinderen zijn bij Baudet belangrijk voor zijn strijd, wat het naast een cultureel element ook een biologisch element geeft. Seksualiteit hoort dan ook alleen in het gezin en technische vooruitgangen bedreigen dat. Toch wijkt Baudet af van de traditionele christelijke visie: seks voor het huwelijk is voor mannen geen probleem. Hij hangt wel het idee van de preutse en maagdelijke vrouw aan. Baudet lijkt een verzuilde samenleving met één zuil na te streven, waar alles en iedereen in dienst staat van die samenleving en de strijd die ze voert.⁷⁷

Aangaande de onderzoeksvraag die eerder gesteld is, is Baudet, wat betreft de dunne populistische laag, zeker een opvolger van Fortuyn. Echter ontstaan er verschillen wanneer er gekeken wordt naar de diepere ideologische laag. Hetgeen Fortuyn heeft proberen te verdedigen, wordt in de strijd van Baudet als bedreiging gezien. Gezien de persoonlijke belangen van Fortuyn, is het moeilijk te geloven dat hij een voorstander zou zijn geweest van Baudet zijn genderideologie. Hooguit op een beperkt aantal onderwerpen komen zij overeen. Baudet is dan ook niet de ideologische opvolger van Fortuyn gekeken naar hun genderideologie.

⁷⁶ Sharifi, 'Baudet is de nieuwe Pim, vindt ook Matt Herben'.

⁷⁷ Pullen, 'Een echt revolutionaire gedachte'. 38-48; Jongejan, *Intellectuelen en verval*. 20-24.

6. Bibliografie

Literatuur

- Achterberg, P., *Populisme in de polder* (2010 Rotterdam)
- Anen, van, S., *Populism and the European Union: the ambiguous case of Pim Fortuyn* (2018 Amsterdam)
- Beenhouwer, K., *De homoseksualisering van de Nederlandse identiteit* (2017 Leiden)
- Boomgaarden, H., 'explaining the rise of anti-immigrant parties: The role of news media content' *Electoral studies* 26 (2007) 404-417.
- Brug, van der, W., 'Hoe heeft het integratiedebat zich in Nederland ontwikkeld?' *Migrantenstudies*, 25:3 (2009) 198-220
- Brug, van der, W., 'Charisma, Leader Effects and Support for RightWing Populist Parties' *Party politics* 13:1 (2007) 29-51.
- Canovan, M., 'Two strategies for the study of populism' *Political studies* 4 (1982) 2-16.
- Canovan, M., 'Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy' *Political Studies*, 47 (1999)
- Celis, K., *De macht van het geslacht: Gender, politiek en beleid in België* (2006 Leuven)
- Costera Meijer, I., *Het persoonlijke wordt politiek: feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* (1996 Amsterdam)
- Davis, A., 'The Impact of Anti-Immigration Parties on Mainstream Parties' Immigration Position in the Netherlands, Flanders and the UK 1987-2010: Divided Electorates, Left-Right Positions and the Pull towards Restrictionism' *Florence: European University Institute* (2012)
- Dekkers, G., 'De wortels van Fortuyns gedachtegoed', *Historisch nieuwsblad* (mei 2002).
- Dudink, S., *A queer nodal point: Homosexuality in Dutch debates on Islam and multiculturalism* (Nijmegen 2016)
- Fennema, M., *Geert Wilders: de tovenaarsleerling* (2010)
- Frijhof, W., *Identiteit en identiteitsbesef* (1992)
- Gessel, P., *Bye bye babyboomers* (2011)
- Hartmans, R., 'Thierry Baudet en de erfenis van de jaren dertig', *de Nederlandse Boekengids* nr1. (27 februari 2017).
- Heinsich, R., 'Success in opposition – failure in government: explaining the performance of right-wing populist parties in public office' (2010);
- Ivaresflaten, E., 'What unites right-wing populists in Western Europe? Re-examining grievance mobilization models in seven successful cases' *Comparative Political Studies* 41:1 (2007) 3-23.
- Jennings, J., 'Intellectuals and Political Culture', *The European Legacy* 5:6 (2000) 781-794
- Jongejan, D., *Intellectuelen en verval: Spenglers ondergangsvertoog, naoorlogse rechtse bewegingen en Thierry Baudet* (2018 Nijmegen)
- Koopmans, R., 'The rise of the right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach' *European Journal of Political Research* 48:4 (2009) 642-664.
- Krijthe, G., *De invloed van opkomst op populisme: Een onderzoek naar de grootte van populistische partijen en de invloed van opkomst* (2015 Leiden)
- Kroese, K., *Populisme en euroscepticisme in Nederland: de relatie tussen populisme en Europese integratie* (2012 Amsterdam)
- Landeweerd, M., *Anti islam debate in perspective: a comparative discours analyses of Pim Fortuyn and Geert Wilders* (2016 Amsterdam)
- Loo, V., *De vrouw beslist: de tweede feministische golf in Nederland* (2005)
- Lucardie, P., *Populisten in de polder* (2012 Amersfoort)
- Lucardie, P., 'Een populistische pandemie? Kanttekeningen bij een verwarrend verschijnsel' *Wijsgerig perspectief op maatschappij en wetenschap* 50:2 (2010) 6-13.
- Lucardie, P., 'Fortuyn was uniek, zijn gedachtegoed niet. Een analyse van rechtspopulistische partijen in Europa' *Justitiële verkenningen* 33:2 (2007) 57-67.

- Lucardie, P., 'Rechts extremisme, populisme of democratisch patriotisme' *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2007* (2007) 176-190.
- McGuire, A., "Jordan Peterson's Radical Take on Marriage" *Institute for family studies* 5 (2018)
- Motmans, J., 'De intrede van 'trans' in genderstudies en sociale bewegingen' *Centrum voor genderstudies – UGent* 18 (2009) 39-57.
- Mudde, C., 'The populist radical right: A pathological normalcy' *West European politics* 33:6 (2010) 1167-1186.
- Mudde, C., *Populist Radical Right Parties in Europe* (2009 Cambridge)
- Mudde, C., *The ideology of the Extreme Right* (2000 Manchester)
- Muis, J., *Pim Fortuyn. The Evolution of a Media Phenomenon* (2011 Amsterdam)
- Ornstein, L., *De jonge Fortuyn* (2012 Amsterdam)
- Paridon, van, R., *Volger of Ziener? Een perspectief op de onderbelichte Europese visie van Fortuyn* (2019 Amsterdam)
- Pas, D., 'A leader without a party: Exploring the relationship between Geert Wilders' leadership performance in the media and his electoral success' *Party Politics* 19:3 (2011) 458-476.
- Pels, D., *De geest van Pim, Het gedachtegoed van een politieke dandy* (2003 Amsterdam)
- Poels, M., *Wat ben je nou eigenlijk: een onderzoek naar de heteroseksuele matrix aan de hand van de documentaire Valentijn* (2016 Nijmegen)
- Pullen, J., 'Een echt revolutionaire gedachte' *Antifeministische sentimenten van politieke partijen tijdens de eerste en tweede feministische golf in Nederland* (2018 Utrecht)
- Rammelt, R., *Populisme als politiek gemeengoed: is populisme gedurende de periode 1989-2012 meer vertegenwoordigd geraakt in de Nederlandse politiek?* (2013 Amsterdam)
- Reungoat, E., 'Anti-EU Parties and the People: An analysis of Populism in French Euromanifestos' *Perspectives on European Politics and society* 11:3 (2010) 292-313.
- Rooduijn, M., 'Een populistische tijdgeest? Discursieve reacties op het succes van populistische partijen in West-Europa' in: Uitermark J., 'Power to the people' *Een anatomie van het populisme* (Den Haag 2012) 174-194.
- Rossem, M., 'Het boek vol sprookjes van Fortuyn', *Maarten* 1 (2012).
- Snippenburg, L., 'Jongerenprotest en tweede feministische golf: een sociologische vergelijking' *Sociologische gids* 35:2 (1988) 102-113.
- Taggart, P., *Populism (concepts in social sciences)* (2000 Buckingham)
- Vossen, K., 'Hoe populistisch zijn Geert Wilders en Rita Verdonk. Verschillen in optreden en discours van twee politici' *Res publica* 4 (2009) 439-465.

Bronnen

- Aa, E., van der, 'Kritiek Baudet op abortus, euthanasie en werkende vrouwen zorgt voor ophef', *AD* (20 mei 2019).
- "Alles is communautair, zeker sociaaleconomische problemen", *Knack.be* (24 augustus 2014). <https://www.knack.be/nieuws/belgie/alles-is-communautair-zeker-sociaaleconomische-problemen/article-normal-273167.html>
- Bahara, H., 'De boze witte man wil zijn mannelijkheid terug', *De Volkskrant* (21 april 2018).
- Baudet, T., 'Houellebecq's Unfinished Critique of Liberal Modernity' *American affairs* 3:2 (2019)
- Baudet, T., "Terugblik op de affaire Julien Blanc" *The Post Online* (1 December 2014). <https://cult.tpo.nl/2014/12/01/terugblik-op-de-affaire-julien-blanc/>
- Baudet, T., *Breek het partijkartel* (2017 Amsterdam).
- Baudet, T., "Julien Blanc heeft volkomen gelijk" *The Post Online* (19 november 2014). <https://cult.tpo.nl/2017/03/17/julien-blanc-heeft-volkomen-gelijk/>
- Baudet, T., *Oikofobie. De angst voor het eigene* (2013 Amsterdam).
- Baudet, T., *De aanval op de natiestaat* (2012 Amsterdam).
- Baudet, T., *Conservatieve vooruitgang* (2010 Amsterdam).

Berge, van den, H., "Dr. Thierry Baudet: Vlammeend protest tegen islam en Europese dwang" *Reformatoisch Dagblad* (7 april 2015).

Bergsma, S., 'Grab'em by the Thierry!', *HP DE TIJD* (18 maart 2017).

Blanken, den, M., 'Thierry Baudet verbaast met pikante foto op Instagram' *AD* (30 juli 2018).

Boersema, W., 'Ongrijpbaar, paradoxaal, pragmatisch: wie is Thierry Baudet?', *Trouw* (23 maart 2019).

Bolwijn, M., "Pro-life heeft de wind mee: de macht van de anti-abortusbeweging wordt steeds groter", *De Volkskrant* (3 mei 2019).

'De EU vrienden van Forum voor Democratie', *gaysite.nl* (19 mei 2019).
<https://www.gaysite.nl/actueel/2019/05/de-eu-vrienden-van-forum-voor-democratie>

Dommerholt, A., 'Dr. Thierry Baudet: Vlammeend protest tegen islam en Europese dwang', *Reformatoisch Dagblad* (7 april 2015).

Engelbart, T., "Baudet: 'Links wil posthistorische mens – dat verklaart enthousiasme voor massa-immigratie en genderneutraliteit!'", *Dagelijkse Standaard* (25 juli 2019).
<https://www.dagelijksestandaard.nl/2019/07/audet-links-wil-posthistorische-mens-dat-verklaart-enthousiasme-voor-massa-immigratie-en-genderneutraliteit/>

Engelbart, T., "D66 kan gerust zijn. Ik sprak Thierry Baudet 10 maanden geleden over het homohuwelijk; honden kwamen niet ter sprake" *Dagelijkse Standaard* (15 januari 2018).
<https://www.dagelijksestandaard.nl/2018/01/d66-kan-gerust-zijn-ik-sprak-thierry-baudet-10-maanden-geleden-over-het-homohuwelijk-honden-kwamen-niet-ter-sprake/>

Fortuyn, P., *De puinhopen van acht jaar paars* (2002 Rotterdam).

Fortuyn, P., *Zielloos Europa. Tegen een Europa van technocraten, bureaucratie, subsidies en onvermijdelijke fraude* (1998 Rotterdam).

Fortuyn, P., *Babyboomers. Autobiografie van een generatie* (1998 Rotterdam)

Fortuyn, P., *Tegen de islamisering van onze cultuur. Nederlandse identiteit als fundamenteel* (1997 Rotterdam).

Fortuyn, P., "De eeuw van de vrouw en de homoseksuelen" *Pimfortuyn.com* (10 juni 1996)
<https://www.pimfortuyn.com/pim-fortuyn/columns-pim-fortuyn/archief-columns/178-de-eeuw-van-de-vrouw-en-de-homoseksuelen>

Fortuyn, P., *De verweesde samenleving. Een religieus-sociologisch traktaat* (1995 Rotterdam)

Jongehan, D., 'Thierry Baudet gaat de klus van Pim Fortuyn afmaken', *AD* (8 maart 2017).

Kouters, S., 'Thierry Baudet: 'Achteraf denk ik van meer dingen: had ik liever niet gezegd', *Volkskrant* (23 december 2017).

Kraaij, M., van der, 'Fortuyn voelde goed aan waar politieke reuring was', *Trouw* (11 april 2012).

Lammers, E., 'Scheidende Fortuyn: Verzorgingsstaat moet hoognodig op de helling', *Trouw* (1 september 1995)

Mebius, D., 'Thierry Baudet: 'Ik ben erg door Fortuyn geïnspireerd, maar kan niet in zijn schaduw staan', *Volkskrant* (18 maart 2017).

Moerman, T., "Thierry Baudet begint zijn eerste toespraak als Kamerlid in het Latijn" *Business insider* (28 maart 2017). <https://www.businessinsider.nl/thierry-baudet-begon-zijn-eerste-toespraak-als-kamerlid-het-latijn/>

Noshad Sharifi, M., 'Baudet is de nieuwe Pim, vindt ook Mat Herben', *NRC* (8 mei 2017).

Spaans, V., 'Waarom de genderneutrale wc zijn intrede deed', *Parool* (10 maart 2019).

Tokmetzis, D., "Thierry Baudet ontmoette in het geheim een Amerikaanse racist van Alt-right" *De Correspondent* (20 december 2017). <https://decorrespondent.nl/7738/thierry-baudet-ontmoette-in-het-geheim-een-amerikaanse-racist-van-alt-right/376817386-2d11d76b>

Valk, G., "Verboden Ideeën trekken hem aan" *NRC* (22 maart 2019).